

25 juli 1969

Goedenavond, vrienden.

Bij het begin van de bijeenkomst moet ik u erop wijzen, dat wij niet alwetend of onfeilbaar zijn. Ons onderwerp van heden gaf ik de titel:

DE OUDE GODEN

In het verleden is er een zeer groot aantal goden te vinden. Vele van die goden zijn in feite aanduidingen van natuurkrachten. Zij vertegenwoordigen de geheimen van het leven en de natuur. De meesten onder u beseffen de algemeenheid van dergelijke goden en hun onderlinge verwantschap niet voldoende. Zo zal het de meesten van u ontgaan zijn, dat de ook in judaïsche mystiek voorkomende godennaam El onder meer in Oeroek en Oer voorkomt als "Al". Deze Al wordt omschreven als de geheime god, die achter alle dingen staat. Ik kies deze god, daar hij ons een typerend beeld geeft van het godsgeloof van de vroegere mens. De gewone goden zijn allen zeer menselijk. Zij hebben de menselijke eigenschappen, zij het, dat dezen worden aangevuld met meer bovennatuurlijke mogelijkheden. Deze goden zijn wraakzuchtig, twisten onderling en wreken zich op de mensen, handelen willekeurig, zijn hartstochtelijk en betrekken de mensen in hun spel. Maar achter hen staat steeds weer een andere, een meer omvattende godheid, waarvan deze Al een voorbeeld genoemd mag worden.

Van Al kan gezegd worden, dat hij goedertierend, maar zonder veel aandacht voor de mensen, boven alle mensen en goden staat. Hij is geen bemoeizuchtige god. Wanneer je hem iets vraagt en hij hoort je - of wanneer een der goden hem iets vraagt voor jou bv. - zal hij dit meestal wel toestaan. Hij is zeer goedmoedig en meent het best met de mensen. Aan de andere kant voelt Al er niet veel voor om, zonder dat hij daarom gevraagd wordt, op aarde in te grijpen. Wanneer de mensen ongelukken willen maken, nu ja, dan maken zij maar ongelukken en wanneer de mensen menen, dat zij het zonder Al kunnen stellen, of zelfs beweren, dat hij niet werkelijk bestaat, trekt hij zich daarvan niets aan en rekent het de mensen ook niet aan. Deze supergod drijft a.h.w. in een super roze wolk rond boven de wereld, hij zal van daaruit zo nu en dan misschien eens een blik naar beneden werpen, maar toont weinig belangstelling voor zijn schepselen, tenzij die schepselen eerst belangstelling tonen voor hem. Is deze godheid niet in de eerste plaats een kracht, waarvan de mens gelooft, dat hij domineert en zelfs de mens in zijn daden vaak aanvalt, zoals zelfs in deze dagen nog wordt gepredikt? Neen, de ouden dachten er anders over. Hun oppergod meent het niet kwaad en is zeker wel bereid aandacht aan de schepselen te wijden, die daarom nadrukkelijk vragen, maar voor de rest onttrekt hij zich aan de drukke bedrijvigheid der mensenwereld en de wereld der kleinere goden, die hij met een welwillend oog, maar niet altijd zonder enige spot, gadeslaat.

Een ander verschil met de godsvoorstelling van deze tijd is wel, dat de god van heden meestal nogal humorloos pleegt te zijn, volgens zijn verkondigers, terwijl de oude goden in vele gevallen een zeker gevoel voor humor demonstrieren. Het doet daarom de mens zelfs wat vreemd aan in deze dagen wanneer hij bv. over Nabu, god van Babylon - maar ook in Nineveh vereerd - hoort, hoe deze een vrouw behandelt, die afkeer toont voor een geitenhoeder. Dit was vroeger een geurig, maar zeer eerzaam beroep. De dame beledigt een dezer mensen, omdat hij stinkt. Nabu gaat dan in de gedaante van een geitenhoeder naar de dame toe en wanneer zij ook voor hem haar neus ophaalt en bittere woorden spreekt over zijn geur, haar prompt verandert in een geit. Al mekkerende dwaalt zij dan enige tijd in deze gedaante rond, tot Nabu terugkeert en haar haar eigen gedaante teruggeeft. De dame vraagt dan aan Nabu, waarom zij dit lot moest ondergaan. Het antwoord van Nabu tekent ongeveer: als je wat tegen geiten en geitenhoeders hebt, moet ik je toch wel laten zien, hoe het is... Hij vult dit dan aan met opmerkingen over haar schoonheid als geit en haar falen in deze zin in menselijke gedaante.

Deze spotternijen maken kennelijk een belangrijk deel uit van de les, die met het verhaal gegeven wordt, en ook andere z.g. heidense goden tonen een dergelijke zin voor het belachelijke. Denk eens aan bv. Loki, de duistere god van vele Germaanse stammen. Ook zijn boosaardigheid is niet zonder humor en vele van de over hem vertelde verhalen lijken veel op vertellingen omtrent de kwajongensstreken van goden. Zijn werken is hoofdzakelijk magisch, maar aan de andere kant doet hij de mensen zelden onmiddellijk kwaad. Eerder maakt hij de mensen belachelijk, waarop zij zichzelf kwaad doen. Hij brengt iemand ertoe zich in een berserkerwoede op een vijand te storten, die er niet werkelijk is. Zo laat hij de held, die hem beledigde, door dorenbossen en brandnetels lopen. Als de man tot zichzelf komt, ziet hij naast zich de godheid, die lachende klapt en hem feliciteert met alle wonden, die hij in deze "eerlijke" strijd ontvangen heeft. Ik geef graag toe, dat de meeste van dergelijke verhalen een wat grove humor tonen. Toch is het mij, alsof de oude goden de somberheid ontberen, die wij later in de z.g. hogere geloofssoorten als deel van de goddelijke wil plegen aan te treffen.

God, de hoofdgod, is zelden de rechter. De goden onderling spelen wel vaak rechtbankje. Zij strijden met elkaar, twisten met elkaar en beoordelen gezamenlijk vaak de daden van mensen. Maar altijd weer zijn er dan ook goden of godinnen, die als verdedigers op kunnen treden. Kali bv. spreekt dan voor haar volgelingen en gelovigen, Isis en Ishtar treden op als verdedigers van verdienstelijke mensen, of mensen, die haar gunsten verworven hebben. Maat brengt bij elk oordeel de veer van genade. Bij een dergelijke rechtbank is er altijd wel weer een kracht, die iets ten gunste van de beoordeelde inbrengt. Maar zelfs dan staat de mens niet waarlijk terecht voor de hof van de opperste rechter. Hij staat in feite eerder terecht voor de krachten van de natuur, die beoordelen, of zijn leven en werken wel aan die wetten voldoende aangepast is.

Omdat deze oude goden zo menselijk zijn, schijnen zij ook gemakkelijk bedrogen te worden. Zo kun je voor duurdere offers vaak goedkopere substitueren, zonder dat de godheid hiervan iets schijnt te bemerken. Wanneer het bv. te duur komt een geit te offeren, dan kun je wel volstaan met het offer van een afbeelding van een geit, vooral wanneer deze besprenkeld is met enkele druppels van het bloed van een geit, of zelfs van een mens. Het gebruiken van dergelijke vervangende offers komt in Indië veel voor, maar wij treffen dergelijke gebruiken ook aan in de Arabische landen, terwijl vele Semitische stammen een dergelijke benadering van hun goden heden nog kennen. Goden zijn dus makkelijk te bedriegen. Wie voldoende weet omtrent de geheimen van de goden en de geheimen der natuur, kan hen de baas worden en hen in feite voor dwaas zetten. Denk eens aan het dodenboek, waarin wordt aangeraden, dat de mens zijn hart wegbergt en dit vervangt door een scarabee - een afbeelding van een mestkever - waarop dan gegrift moet zijn: Indien de goden mij vragen, zo spreekt gij voor mij.... Er bestaat geen twijfel over het succes van deze poging tot bedrog, de mensen weten het natuurlijk wel, maar de goden, die als rechter zitting houden over de zielen, vliegen erin.

Wanneer iemand met een dezer goden in strijd komt, bestaat wel degelijke kans met bepaalde magische middelen tijdelijk hun meerdere te worden en hun aanvallen af te weren. De Griekse cultuur is ouder dan men wel denkt en vooral in de oudere verhalen komen vele malen strofen voor, waaruit blijkt, dat iemand een god de baas kan. De betreffende god pleegt dan andere goden erbij te halen in de hoop, dat zij hem zullen helpen de betreffende sterveling alsnog te pakken. Zelfs als er meerdere goden gezamenlijk gaan optreden, heeft de mens nog de kans hun proeven te doorstaan en hen feitelijk aan de hand van hun eigen pogingen te verslaan. Indien hij daarin slaagt, dan zullen de goden hem na zijn dood in hun midden moeten dulden. Hij wordt dan een soort halfgod. Die oude spontane opvatting omtrent het werken van de goddelijke machten, de eerbiedige gemeenzaamheid, die men vroeger kende, schijnt niet meer te passen in deze dagen van overheersend monotheïsme, of bij de vaagheid van het godsbeeld, dat leeft in de mensen, die de schepper slechts aarzelend als een beeld van grote vaagheid benaderen.

Laat ons trachten een parallel te trekken. De god, volgens de normen van vandaag, zou zich met alle dingen bezig moeten houden. Dit wil zeggen, dat hij zich met alle dingen voortdurend schijnt te bemoeien; dit in tegenstelling tot het andere beeld van de oppergod, die zich zeker niet voortdurend bezighoudt met zijn scheppingen, daartoe alleen eens overgaat, wanneer het

hem behaagt, of wanneer hij op de een of andere wijze uit zijn daadloze beleving van zijn eigen werk gewekt wordt. Mij lijkt dit een reëlere benadering toe. Wij kunnen de zendboden en bemiddelaars, die de wil van deze god zijn, ook in deze dagen niet ontkennen. Maar wanneer die functies worden uitgeoefend, zo vraag ik mij af, of het dan werkelijk zo belangrijk is, dat wij de uitvoerders van de wil van het hogere, engelen of duivelen, maar niet goden noemen. Dat immers is alleen maar een kwestie van naamgeving. Goden hadden bijzondere functies als bv. bode zijn, strijder zijn enz. De engelen van het hedendaagse geloof hebben soortgelijke functies. Er waren goden, die de mens in het bijzonder bij stonden op zeker gebied, zodat men sprak van goden, die genezing gaven, raad gaven, zakelijk succes en andere successen aan de mens konden geven.

Nu mag men geen dergelijke goden meer eren, maar er zijn in de katholieke kerk en in bijvoorbeeld de islam wel heiligen, die als bemiddelaars optreden in specifieke gevallen. - Wat op hetzelfde neerkomt -. Men roept dergelijke mensen - die dus overleden zijn - niet alleen maar aan om hun verdiensten te loven, maar wel degelijk om voor zich iets te bereiken. Zo gaat men niet alleen naar het graf van Omar om hem te eren, maar zoekt men ook zijn hulp of voorspraak te verkrijgen om eigen welvaart te verhogen. Het graf van Hussein wordt door zeer veel mensen bezocht, die ook vruchtbaarheid verlangen. Deze mensen zijn grote mannen van de islam en misschien geen heiligen in de zin van bv. in de katholieke kerk. Toch wordt kennelijk door de massa aangenomen, dat zij iets te zeggen hebben, iets voor je kunnen bereiken. Zelfs bij de boedhisten, waar je dit - gezien de inhoud van het geloof - zeker niet zou verwachten, treft men de verering van heiligen, boedha's en levende boedha's aan, van wie men aanneemt, dat zij de mens aan bepaalde gunsten kunnen helpen.

Waren de oude goden dan werkelijk zoveel slechter? De theologie van vandaag is logischer en omvat veel meer feiten, dat ben ik met u eens. Maar deze zeer logische en dialectisch juiste theologie stoelt uiteindelijk op dezelfde onbewezen aannamen als de oude godenleer. Het enige verschil is het systeem. Dit is nu wel zeer logisch opgebouwd, terwijl men in het verleden een hoofdzakelijk magisch systeem had opgebouwd. Maar waar ligt het verschil tussen systemen, die gebaseerd zijn op logica, of op magie, zolang de basis voor beiden een onbewezen en onbewijsbare reeks van veronderstellingen is? Volgens mij gaat het, indien men de aanvaardbaarheid wil bezien, in de eerste plaats om de resultaten. Als u het mij vraagt, waren de resultaten, die men in het verleden zag, vaak toch welsprekender van aard dan hetgeen daarvoor nu door pleegt te gaan.

In uw tijd maakt men vaak de fout aan te nemen, dat vroeger alle mensen domme afgodendienaren waren, die niet beter wisten. Maar ook toen waren er mensen, die erg reël stonden t.o. de algemeen geldende beelden van godheid en goden. Een handelsman spreekt op een gegeven ogenblik zijn mening als volgt uit: of de goden werkelijk bestaan en zich werkelijk tot mij kunnen wenden, weet ik niet - wat de priesters ook zeggen. Maar zo ik hen niet offer, zal eenieder verwachten dat ik falen zal. Daarom offer ik opzichtig, opdat velen mij het krediet zullen geven, dat ik nodig heb.... Wat mij doet denken aan de kruidenier, die regelmatig naar de kerk gaat, omdat hij daardoor de klandizie van de gemeente hoopt te verkrijgen.... Het verschil is werkelijk niet zo groot. Denk ook eens aan de wijzen der oudheid, mensen, die maar al te vaak werkten met de godenleer en daaruit allerhande fantastische stellingen en mogelijkheden schijnen te hebben verkregen. Bij de vroegere Perzen spreekt een van hen bv.: "Belangrijk is het rechtvaardig te zijn. Hij, die rechtvaardig is en dapper, zal alle dingen, die hij nodig heeft, als vanzelf verwerven." De vertaling, die tamelijk vrij is, stamt van mij. Wat zegt men tegenwoordig? Geloof, vertrouw en alle dingen zullen u gegeven worden. Dit lijkt verdacht veel op elkaar. Alleen was het bij de Perzen nodig, dat je persoonlijk bepaalde eigenschappen ontwikkelde, terwijl het er tegenwoordig eerder op lijkt, dat de mens zelf niets hoeft te doen dan zich tot gods afdeling voor Sociale Zorg te wenden, waarop de hemel wel al het noodzakelijke zal verschaffen. Ik meen, dat ik hier eerder een punt ten voordele van de oude Perzische heidenen kan optekenen.

Een andere, even oude visie uit India, die eveneens interessant is: wij spreken tot de goden, wij richten ons tot ons eigen hart en wat ons geschiedt - overkomt -, is de wil van het onbekende.

Wat neer komt op een: bidt zoveel je wilt, maar gods raadsbesluiten zijn ondoorgrondelijk. Maar ook hier zien wij mensen, die in het schijnbaar onafwendbare een regel trachten te vinden. Zo spreekt een wijze in de buurt van het huidige Calcutta: "Zo de goden - bedoeld wordt de schepper - mij genadig zijn, zullen zij mij helpen, hoe en wat ik ben. Zo zij mij niet genadig zijn, zullen zij mij niet bijstaan, hoezeer ik hen ook om hulp vraag en hoeveel offers ik ook breng. Ik moet trachten te begrijpen, hoe zij werken, want zo ik hun wijze van werken ken, kan ik voor mijzelf misschien bereiken, wat zij mij onthouden..." Dat is logisch gedacht. Deze man, die leefde rond 700 v.Chr. gaat verder en ontwikkelt dan een systeem, dat o.m. gebaseerd is op de zon en maan, terwijl hij ook rekening houdt met het voorkomen van bepaalde constellaties aan de hemel en in zijn werken het water van bepaalde rivieren een grote rol laat spelen.

Het komt erop neer, dat onder bepaalde omstandigheden ook de mens z.g. wonderen kan doen. Hij geeft recepten, waardoor je moed kunt krijgen, onkwetsbaar wordt, schatten zult kunnen vinden. Maar hij geeft ook voorschriften - en die zijn volgens mij veel belangrijker -, hoe je gelukkig moet leven. Deze recepten zijn eigenlijk doodnuchter. Hij begint bv.: "Geen mens leeft zonder vijanden. Vijanden zijn het, die gij tot vriend dient te maken, want zij, die uw vrienden zijn, zullen u niet bedreigen. Doch zo gij u wendt tot uw vrienden, zullen uw vrienden veel van u vragen." Bedoeld wordt waarschijnlijk hier 'misbruik maken' - zodat uw vijanden u zullen kunnen verslaan.

Iets van deze wijze van denken vinden wij overigens nog veel later terug bij de z.g. sheitanisten, de duivelaanbidders. Deze mensen, die tot in Albanië hebben geleefd en in bepaalde streken van Arabië en Iran ook nu nog bestaan, redeneren: God is goed. Van God behoeven wij geen kwaad te vrezen, want hij zal voor ons toch wel goed zijn. Maar de duivel is iemand, die ons kwaad zou willen doen. Laat ons dus trachten goede vrienden met de duivel te worden, zodat hij ons met rust laat. Van God hebben wij niets te vrezen, dus dan zal het ons wel geheel goed gaan. Vanuit het christelijk standpunt is dit natuurlijk wel een vreemde benadering, daar men volgens vele christenen voortdurend bezig moet zijn met het bestrijden van de duivel en het kwaad. Deze mensen zien het leven nu eenmaal anders. Zij hebben waarschijnlijk uit de oudheid het begrip van evenwicht overgenomen; iets, waardoor de mens zelf zijn plaats tussen de goden kan bepalen. Eén ding wordt door hen dan ook steeds weer ontraden en vreemd genoeg vinden wij dergelijke opvattingen ook terug in bepaalde inwijdingsscholen. Ik neem als voorbeeld een willekeurig citaat, dat stamt van een school, die eens bestond in het zuiden van de Kaukasus: "Tracht nimmer de gelijke te zijn van de goden, want wie de gelijke wil zijn van hogere krachten, schiet in macht tekort. Stel je niet in de plaats van een god, stel je niet in de plaats van natuurlijke krachten, noch tracht je eigen geaardheid te veranderen, maar erken de krachten, die rond je bestaan. Wees mens en ga dan, vanuit hetgeen je zelf bewust bent, verder."

Uit dezelfde leer - een inwijdingsleer overigens, die op latere datum geperverteerd wordt in de magische school in het Zevengebergte - nog de volgende eigenaardige uitspraak: "Indien je in jezelf van je eigen krachten bewust bent, zal geen god en geen demon je kunnen bedreigen. Want wij, die anders zijn dan goden - wij zouden zeggen engelen of duivelen - zijn anders en zullen ook t.o. hen macht bezitten, doordat wij anders zijn. Maar zo wij hen gezag toekennen, kunnen zij ons hierdoor beheersen. Ook dit is in de eerste plaats een praktische beschouwing, zoals in het verleden de benadering van het bovennatuurlijke bijna altijd in de eerste plaats praktisch was. God moest beleefd worden. Wat niet betekent, dat de ouden altijd vroom waren. Maar hun wetten varen vaak opvallend rechtvaardig en goed. Die hebt u ook vaak en zoals u pleegt te doen, werden ook in het verleden voor velen, wetten dingen, die je moest overtreden voor eigen voordeel, zolang je daarbij maar meende niet gesnapt te worden.

De mensen van vroeger hadden wel een geheel ander gevoel van verbondenheid met hun goden. Deze waren dan niet, zoals men in de eerste plaats tegenwoordig pleegt te denken, allen afzonderlijke goden, afzonderlijke wezens. Zij waren in de ogen van de wijzen in de eerste plaats de symptomen, de kenbare tekens van het onbekende. Deze kenbare waarden maakte het de mens mogelijk daarmee te werken. Je kon - door hiervan gebruik te maken - misschien krachten of mogelijkheden verwerven, voorkennis ontvangen enz. Aan de andere kant kon je de

krachten afweren, omkopen enz. Kortom: de symptomen van het onbekende kon je als een soort mensen behandelen.

De goden stonden voor de mens eigenlijk als bemiddelaars tussen het onbekende en de eigen wereld. Bij de goden, vooral de z.g. kleinere goden, zien wij dan ook steeds weer twee dingen. In de eerste plaats het bezit van menselijke eigenschappen, vaak versterkt door een al dan niet tijdelijk aangenomen menselijke vorm, terwijl zij daarnaast geheimzinnige mogelijkheden, kennis, bezitten, die hen van de mensen zouden onderscheiden en hen mogelijkheid gaven om wonderen te doen. Denk maar aan het bekende verhaal van Fohi, die wandelt op aarde. Hij vraagt om onderdak en een vrouw deelt haar armoede met hem. Zij weet niet, dat hij anders is, dat hij geen mens is. Wanneer hij heen gaat, zegt hij haar: dat, wat gij heden begint, zal u de gehele dag gelukken. De vrouw begint te weven. Dit gaat dan buitengewoon snel en zij wordt zonder ophouden tot de avond voortgedreven, zonder dat zij moe wordt. Aan het einde van de dag heeft zij een kamer vol linnen, wat een grote rijkdom voor haar betekende. Een andere vrouw hoort daarvan en nodigt Fohi eveneens uit. Zij onthaalt hem - met bijbedoelingen. Fohi spreekt dezelfde spreuk. De vrouw wil eerst weven, voor zij begint te weven, waarop zij de gehele dag moet blijven weven en de hopen vuil aan het einde van de dag voor haar een minder prettig loon vormen voor haar opzet . Het verhaal doet denken aan Vrouw Holle.

Ik meen, dat in deze zin en vorm de oude goden ook vandaag nog een plaats waard zouden zijn. Zij zijn menselijk en niet-menselijk, behoren bij de wereld van de mensen en staan er toch boven. Nu men daarin niet meer gelooft, zien wij, dat men in de plaats van de oude goden mensen gaat stellen. Hierdoor eert men wezens, die niet meer in de eerste plaats de middelaars zijn tussen de werelden van het bovennatuurlijke en de mens, wezens, met wie men tot een akkoord kan komen, maar hebben wij te maken met mensen, die wij boven ons stellen en op wie wij geen kritiek uit durven oefenen, terwijl deze mensen de extra macht ontberen, waardoor zij voor ons persoonlijk een praktische betekenis kunnen krijgen. Ik meen, dat dit een groot gevaar betekent, omdat hierdoor alle kritiek, alle zelfstandigheid bij de mens wordt onderdrukt. Vroeger kon elke priester rijk worden, groot gezag uitoefenen. Tegenwoordig wordt meestal alleen de kerk rijk door de gelovigen, maar vroeger werd ook de priester persoonlijk vaak rijk. De macht van deze priesters was vaak zeer groot, maar zij waren altijd kwetsbaar. Zij konden zich niet terugtrekken achter het feit, dat zij een wijding hadden ontvangen en dus hogere wezens waren dan gewone mensen, maar moesten voortdurend weer bewijzen, wat zij waard waren.

Wanneer zij dit niet konden, was het zonder meer mogelijk voor elke leek de priester aan te vallen en daalde de priester in de achting van het volk, of werd hij zelfs aan zijn eigen god geofferd als iemand, die onwaardig was geweest. Zelfs in de tijd van Senherib (koning van Assyrië 705-681 v.chr.) is het voorgekomen, dat een heel gewoon man de priesters op de proef stelde en versloeg. In de bijbel vinden wij voorbeelden van de wijze, waarop zoiets werkte. Jozef verslaat de droomuitleggers door een meer praktische uitleg. Mozes, de weggelopen prins, of de uitgebannen prins, keert terug in het rijk, treedt brutaal voor de farao en duelleert met de magiërs en de priesters. Hij wint de strijd en kan ongehinderd zijn eisen stellen en heengaan, ofschoon de vorst omgeven is door zijn lijfwacht en ook de priesters zeker over voldoende dienaren beschikten om de man eenvoudig te laten verdwijnen. Maar niemand dacht daaraan, want vroeger ging het er in dergelijke gevallen niet om, wie je was en wat je was, maar om wat je kon doen.

Het gaat er niet om, wat je pretendeert te zijn, je moet je beweringen steeds weer voor anderen op in hun ogen voldoende wijze waar weten te maken ook. De oude goden waren a.h.w. een methode om dergelijke pretenties waar te maken. Wanneer je beweerde, dat je iemand kon genezen, was dat best. Niemand vroeg, of je een diploma had. Maar je kon je leven verspelen, wanneer je er niet in slaagde de persoon in kwestie te genezen. Daarom had je altijd een god achter de hand, waaruit je je kennis putte, een god, wiens leer ook de menselijke praktijk omvatte. Je wijdde je dus aan die god en leerde alles, wat noodzakelijk was om te kunnen genezen en daarnaast alles, wat voor de eredienst enz. noodzakelijk was, tot suggestie en hypnose toe. Hield je bv. van sterrekunde, dan was er een god, bij wiens leer je de kennis

en het systeem kon vinden, wat hiervoor van belang was. Goden waren a.h.w. gelijktijdig de hoofden van bepaalde takken van wetenschap. Zij traden op als beschermheiligen en naamgevers van bepaalde centra, waarin kunsten en vaardigheden werden ontwikkeld. In dit verband kwam men tot gebruiken, die men tegenwoordig niet meer geheel zal kunnen begrijpen. Voor de mens van heden zal het bv. vreemd klinken, dat de jonge mensen op Kreta hun leven waagden tegen stieren om zo de godheid te eren. Zij beseften, dat het hierbij niet in de eerste plaats ging om het eren van de god zonder meer, maar dat het doel van de proef was, dat degenen, die in een bepaalde richting of functie zouden treden, ook voldoende moedig, sterk en vaardig zouden zijn.

Godsdienst was, in vele gevallen, een soort beroepstraining, waarbij de kennis, mogelijkheden enz., middels bepaalde symbolen, religieus werden weergegeven. Vakbekwaamheid was meestal verbonden met bepaalde religieuze voorstellingen en stond onder de bescherming van bepaalde goden. Het is verbazingwekkend, dat reeds zo lang geleden ontzettend fraai aardewerk werd gemaakt, dat men schalen en kruiken reeds betrekkelijk vroeg wist te draaien. Maar voor de mens van heden is het vaak nog verbazingwekkender, dat men zo fraaie versiering wist te maken en nieuwe motieven wist te ontwerpen. De regels hiervoor waren van godsdienstige aard. Of denk eens aan de vele fraaie rolzegels, waarvan er nog zovele bewaard zijn gebleven. Maar degenen, die ze vervaardigen, staan onder de bescherming van een bepaalde godheid en kennen gebruiken, die hun geschiktheid voor dergelijke taken aanmerkelijk verhoogt. In deze gang van zaken kan men de godheid misschien zelfs omschrijven als het hoofd van een vakvereniging, die tevens leraar, bron van kennis is en inspiratie geeft. De god was de samenvatting van de kennis van gisteren en de vermoede noodzaken van morgen. Hij was de naamgever van een ontwikkeling, waaraan een deel van een sociale ontwikkeling of vaardigheidsontwikkeling gekoppeld is.

In deze dagen raakt god steeds meer los van de mensen, of de mensen raken steeds meer verwijderd van god. God is geen deel van de mensen en hun samenleving meer. God is een soort project in de oneindigheid, dat je wordt voorgesteld, maar dat in het dagelijkse leven eigenlijk geen grote rol meer speelt. Hij is geworden tot iets, waar je je wel eens mee bezig zult houden, wanneer je van je dagelijkse taken en vermaken wat tijd overhoudt. God kan ook soms iets worden, waarmee enkele mensen zich voortdurend bezig plegen te houden, maar dan is hij geen bron van lering meer, maar eerder een vage gestalte, die de mensen zolang vervormen tot hun eigen daden, verlangens en pretenties met deze vorm schijnen te passen. Iets dergelijks kwam vroeger niet voor. Wanneer een bepaalde god je niet bevredigde, ging je eenvoudig naar een ander toe, of eerde je nog enkele goden erbij om zo de werking en mogelijkheid van de eerste aan te vullen. Je wendde je eenvoudig naar een ander aspect van de goddelijke werkelijkheid. In bepaalde inwijdingsscholen, de Indische bv., werd dan ook vaak geleerd, dat alle goden tesamen slechts de aanduiding zijn van de vele mogelijkheden, die de mens kan aantreffen in de werkelijke schepper. Zelfs deze schepper is dan vaak nog iemand, die in een onbekende kracht zijn mogelijkheden en macht vindt.

De gehele wereld ziet er anders uit, wanneer ik zo denk. Zolang ik god of goden zie als absoluut, moet ik mij ook onderwerpen aan het menselijke gezag, dat in hun naam wordt uitgeoefend en heb ik geen recht zelf anders te denken, dan mag ik zelfs geen wensen kennen, die afwijken van hetgeen die god van mij eist. Tot een dergelijke aanvaarding kom je als mens natuurlijk vooral, wanneer je bang bent. Bange mensen zijn veelal buitengewoon vroom. Een gevoel van hulpeloosheid resulteert ook nu nog bij zeer veel mensen in een vroomheid, die zolang duurt als de nood voortbestaat. Wanneer u de profeten eens naleest in de bijbel, dan vindt u trouwens ook voorbeelden genoeg van een dergelijke reactie. Wanneer ik zo de vroomheid van de mensen beschouw als een psychologische uitlaat, die de mens onder bepaalde omstandigheden van node schijnt te hebben, zo kan ik daarnaast toch wel zeggen, dat de vrijheid, de ongebondenheid, waarmee je van god tot god zou kunnen gaan, tot je een god vindt die bij je past, kan dergelijke vroomheid voor een meer praktische waarde toch wel van buitengewoon belang zijn. Zelfs psychologisch zou dit vele voordelen kunnen hebben.

U denkt misschien, dat deze tijd met zijn hippies en provo's volkomen verschilt van het verleden. Maar laat ons dan eens zien, wat er vroeger gebeurde. Er waren tempeldiensten, waarbij gedanst werd op de maat van een zeer opwindende muziek, die vooral luid was en hoofdzakelijk op ritme gebaseerd was. Rinkelbommen, cistrums, trommen, horens, die slechts enkele tonen voortbrengen en enkele fluiten vormden het orkest. Deze dansfeesten waren zeer menselijk. Het was niet alleen maar het vrome dansen voor een godheid, maar gaf ook uitdrukking aan alles, wat voor een mens zin en rede in het leven heeft. Er waren wel erediensden, waarbij aan het einde van de dans de priesters en priesteressen zich met de gelovigen vermengden, terwijl dan z.g. heilige- of tempelprostitutie voorkwam als besluit van het feest. Dit was niet onheilig, maar eenvoudig het erkennen van de macht van de god door het erkennen van een mogelijkheid in het menselijke leven. Door dit zo openlijk te beleven en te erkennen, maakte je het a.h.w. méér waar en waardevol.

Je kunt het leven nooit waar en waardevol maken door te ontkennen, wat er in dit leven aan mogelijkheden en drijfveren bestaat. Je moet altijd weer eerst beginnen met het leven te erkennen met alles, wat erin is. Niet dus, wat je erin zou wensen, maar wat er werkelijk in is. Dan moet je uit alle facetten zoeken naar hetgene, dat je zelf waar wilt maken aan jezelf. Maar maak het dan ook volledig waar.

De priesters en priesteressen, waarvan ik sprak, hadden een eredienst, die verdacht veel gemeen hadden met een modern beatfeest, tot en met de psychedelische effecten - ook al werden dezen vroeger de werkingen van de god genoemd en veroorzaakt door licht, dat door spiegels werd weerkaatst, reukwerken enz., de val van schaduwen, stemmen uit het duister. Deze mensen deden eigenlijk hetzelfde als de jonge mensen van vandaag. Zij deden dit met een erkenning. Het was geen protest tegen de maatschappij, maar een erkenning van een facet van het leven, van de maatschappij. Wanneer je verkoos aan dergelijke plechtigheden deel te nemen, dan aanvaardde eenieder dit, zo goed als het níet aan dergelijke erediensden deel willen nemen. Zolang je een bepaalde verering kende, werd je aanvaard, ongeacht de aard daarvan. In die verering was alles mogelijk. Er waren tempels, waar men zelfs verschillende binnenplaatsen kende voor verschillende functies of delen van de dienst.

Zo was er een tempel, die beroemd was om drie van haar binnenplaatsen. Daarin werd slechts één godheid vereerd. De eerste binnenplaats was bestemd voor dingen, die men heden als orgiastische bijeenkomsten zou omschrijven. De middelste was bestemd voor iets, wat het midden hield tussen een psychiatrische behandeling en de biechtstoel. Hier werd aan eenieder, die hierom vroeg, raad gegeven door priesters. Op de derde plaats werd gemediteerd en geleerd. Degenen, die voor de eerste of derde plaats kozen, bezochten slechts zelden de bijeenkomsten van de anderen. Toch was dit mogelijk in de tempel van een en dezelfde god en keek niemand de ander erop aan, wanneer hij een andere vorm van verering had gekozen. Ik zou zeggen, dat een dergelijke wijze van vereren beter is, dan de in het ééngodensysteem steeds weer optredende eenzijdigheid, waarbij de mogelijkheid en waarde van bepaalde delen van het leven systematisch worden ontkend.

Toch moet u niet denken, dat deze veelzijdigheid ook bij inwijdingsscholen gebruikelijk was. Dit was zeker niet het geval. Men kende wel degelijk discipline, maar deze discipline was niet bindend. Laten wij een voorbeeld nemen, dat u kent: de Vestaalsen van Rome. Dezen hadden vele voorrechten, maar ook vele verplichtingen, waaronder o.m. kuisheid, aanwezigheid op bepaalde tijden en plaatsen, representatie. Zij moesten bij bepaalde plechtigheden aanwezig zijn en zelfs bij de spelen. Wanneer een hoge ome feesten organiseerde, stuurde hij een uitnodiging naar de tempel met het verzoek, dat er Vestaalsen aanwezig zouden zijn. Had een Vestaalse maagd er genoeg van en liep zij weg, dan was zij des' doods schuldig. Indien zij echter een verklaring afgaf tegen de nomina, de matrone, de overste, dan was zij na enige weken zonder meer vrij om te gaan. Ook bij de meeste andere priesters, priesteressen en leden van orden was het weggaan of handelen tegen de regels, zonder allereerst daarvan kennis gegeven te hebben, strafbaar. Daarnaast mocht men over het algemeen doen, wat men wilde, wanneer men maar op de voorgeschreven wijze daarvan kennisgaf.

Daarin ligt een van de voornaamste geheimen van de verering van de oude goden. Je kunt je binden aan god op een bepaalde manier - zoals dit in de inwijdingsscholen altijd het geval was. Je kunt daarbij regels en plichten aanvaarden en bent daaraan dan gebonden. Maar je hoeft daarmee niet langer door te gaan dan je zelf wenst. Op elk ogenblik kun je dus zeggen: dit past mij niet meer, ik wil iets anders gaan proberen. Bij de meeste inwijdingsscholen was het wel gebruikelijk, dat men een soort proeftijd doormaakte, een soort stage. Dit duurde soms een jaar, soms drie jaren, en kon men soms met goud wel bereiken, dat reeds na zes maanden de stage gelopen was en men verder kon gaan. Wie eenmaal na de stage besloot te blijven, was meestal gebonden voor de duur van het behalen van een graad. Dit betekende veelal een studie van 1 tot 2 jaar. Had je de graad eenmaal behaald, dan kon je kiezen, of je weer verder wilde gaan, dan wel eenvoudig met de bereikte kennis genoegen nam en voortaan een eigen weg wilde gaan. Ging je tussentijds weg, dan werd dit met de dood gestraft in vele gevallen. Je had dan geen rechten. Je had je uiteindelijk vrijwillig verplicht te blijven en wist, daar je stagegelopen had, ook heus wel, waar je aan toe was.

Wat de stage zelf betreft, deze zou men kunnen vergelijken met het nu gebruikelijke proefcontract tussen werkgever en werknemer met een opzeggingstermijn van een dag. Wanneer je eenmaal goed beseftte, waar je aantoe was, kon je alleen verder gaan door een verplichting op je te nemen. Zodra deze voorbij was, was je weer geheel vrij en stond je weer voor de keus. Dat is anders, dan in de opvattingen van deze tijd gebruikelijk is. Nu kies je misschien voor God. Maar wat je dan verder gezegd wordt, heb je ook maar te doen en je belofte is eeuwig. Wanneer je die belofte niet wenst te houden, kun je alleen via vele langdurige procedures daarvan misschien ontslagen worden. Wie daarop niet wacht, wordt vaak beschouwd als een ketter, bestemd voor de hel; een mens, die bestreden moet worden.

Dit alles betekent niet, dat de mensen vroeger nu werkelijk beter waren dan in deze dagen. Er waren juist zoals nu, fanatici en ijveraars onder hen. Maar doordat er zo veel aspecten van het leven elk door een afzonderlijke, maar erkende godheid gerepresenteerd werden, was het zelfs voor de ijveraars onmogelijk te ontkennen, dat er nog andere wegen, mogelijkheden en aspecten in het bestaan waren dan de door hen gekozene. Ik vraag mij af, of hetgeen achteruitgang betekent, wanneer men tot een vorm van monotheïsme komt, waarin god een dictatoriaal gezag betekent, uitgeoefend in zijn naam door priesters, zonder dat die god zichzelf ooit bewijst, of de priester de waarheid van zijn pretenties steeds weer moet aantonen. Als u het mij vraagt, moet god, wanneer hij eisen stelt, de mens, die hem zelf niet kan horen of zien, ook op de een of andere wijze duidelijk maken, dat hij het werkelijk is, die de eisen stelt. Zelfs dan lijkt het mij nog onze zaak, of wij die eisen aanvaarden of afwijzen. Maar dan weten wij in ieder geval, waar wij aan toe zijn.

Vroeger waren er allerhande zwendeltjes, die dit "bewijs" moesten leveren. Zo had men in Thebe deuren voor het heilige, die opengingen, wanneer de offervuren goed brandden. Geen wonder, want daaronder zat een ketel met water. De stoomdruk deed dan op de duur de deuren, die zo zwaar waren, dat er anders zeven mensen nodig waren om ze te openen, als door een onzichtbare hand draaien op hun as. Elders, o.m. bij de Filistijnen, waren beelden van goden, i.c. Dagon, die "spraken". Dit was het gevolg van een ingebouwde fluistergalerij of een spreekbuis - een kunstmatig en door de priesters beheerst effect. Maar zelfs dan: er was toen in ieder geval het onverklaarbare, waardoor je werkelijk in god kon geloven.

Men beschouwde zich ook niet zonder meer als de dienaar of zelfs slaaf van een god. Wanneer de god, die je diende, niet aan je eisen beantwoordde, kon je hem beledigen en het desnoods op een strijd laten aankomen. Volgens de verhalen, zijn er mensen geweest, die dit inderdaad deden, zodat men verhalen hoort als: Er was een mens, die Artemis beledigde, omdat zij zijn wensen niet had verhoord en zelfs geen teken had gegeven. Het kwam tot een duel tussen de mens en de godin. Artemis schoot haar pijlen op hem af. De man had echter een andere god aangeroepen, die zijn schild plaatste tussen de pijlen van Artemis en haar gekozen slachtoffer. Dit voerde tot een rechtsstrijd tussen de betrokken goden en de jury van goden kwam tot de uitspraak, dat de verdedigende god in zijn recht was geweest; want, zo formuleerde men, je

moogt geen gehoorzaamheid en eerbied eisen, wanneer je niet je bestaan en aanwezigheid duidelijk kunt en wilt maken.

Vanuit het standpunt van deze dagen is dit misschien een wat vreemd verhaal. Maar een priester van vandaag, een dominee, pastoor of iets anders, geeft u geen bewijzen meer. De mohamedaanse schriftgeleerde, die spreekt met het gezag van de koran, profeteert niet meer om te bewijzen, dat hij, zoals Mohammed, zelf een goddelijke waarheid bezit en kent. De pastoor voltrekt riten, maar hij zal geen mensen genezen of duivelen uitdrijven over het algemeen. In de kerk van Rome worden zelfs duiveluitdrijving biezonder moeilijk gemaakt aan degenen, die ze zouden willen proberen, gezien de vele vergunningen, die nodig zijn voor je daartoe moogt overgaan. Men is er eenvoudig bang voor, en vraagt zich af, of het wel redelijk toelaatbaar is. Vroeger deden de priesters dit wel en medicijnmannen bij primitieve volkeren doen het zelfs nu nog. U kunt menen, dat dit een primitieve werkwijze is, die op suggestie berust. Dat is mogelijk zelfs waar, maar men behaalt daarmee dan toch maar vaak resultaten.

Ik vraag mij af, waarom men tegenwoordig zo vaak bang is om de kracht gods op de een of andere manier te manifesteren, of althans een poging daartoe te wagen, terwijl men een dergelijke angst of voorbehoud vroeger niet kende.

Ik meen, dat dit vooral het gevolg is van de vervreemding van het bovennatuurlijke. De enige menselijke god, die de christenen kennen, heet Jezus. Maar Jezus was nog niet menselijk genoeg. Men heeft hem op een afstand gebracht door hem zoveel mogelijk van alle menselijke kwaliteiten en eigenschappen, die voor het geloof niet direct noodzakelijk zijn, te ontdoen. Men heeft Jezus tot een abstractie gemaakt.

De werkelijke goden van deze tijd zijn voor de christenen eerder Paulus en Petrus. Dit zijn mensen, die zwak genoeg waren. Met deze mensen als leiders durft men wel in zee gaan.

Jezus en zijn werkelijke leer moeten op een afstand blijven, schimmig en voor de normale mens niet te benaderen; dingen, die alleen door de uitleg van deskundigen en de dwang van de organisatie inhoud krijgen voor eenieder. Is het dan niet beter al het onbegrepen een god te noemen en te zeggen: deze god leert mij iets, deze god geeft mij de mogelijkheden, wanneer ik mij wijd aan zijn dienst. Daarom aanvaard ik die god. Het is vreemd, dat wij in de oude tijd zo vaak moeten horen, dat het geloof van de goden zelf aan een opperwezen in de eerste plaats gebaseerd is op de kracht, die zij uit die schepper putten, terwijl de mens op dezelfde wijze door de kracht van de goden te beleven tot een geloven aan hen zal komen.

De mensen geloven dan ook vaak genoeg zonder enig teken. Maar wanneer zij om tekenen vragen, zijn die er. In het evangelie ontmoeten wij Thomas, de ongelovige, die, toen Jezus tussen de apostelen verscheen, vroeg: Heer, indien gij het zijt, laat mij dan mijn hand leggen in de wonde aan uw zijde. Wat erop neerkomt, dat hij dacht: je kunt mij wel zoveel vertellen, maar ik wil toch wel graag een bewijs zien ook. Jezus zou gezegd hebben, dat het beter is te geloven, zonder dat je eerst bewijzen ziet, maar hij gaf het bewijs. Als je tegenwoordig een bewijs vraagt, dan is dit anathema, ben je vervloekt. Geloven moet je, maar je moogt geen bewijs vragen. In de oudheid mocht je dit wel. Misschien dat het in vele gevallen mensen waren, die het bewijs leverden van de bovennatuurlijke krachten - die dus niet zo bovennatuurlijk waren, maar voor de mensen was het een bewijs en hierdoor kwamen zij er tenminste toe de gaven, die zij hadden, te gebruiken. De priesters deden inderdaad dingen, die men wonderen zou kunnen noemen. Er werden vertoningen gegeven van hypnotische kracht, er werd fakirisme bedreven enz. enz. Menselijk uiteindelijk, daarin hebt u gelijk. In ieder geval was er iets, waardoor de mens zich aan eigen beperkingen ontworstelen kon. Er was meer dan alleen maar theorie. De tempels waren gebaseerd op verschijnselen en kracht, macht, die van die tempels uitgingen, en daarvoor kwam men uit. Zij waren in ieder geval niet gebaseerd op een reeks frasen zonder meer.

Misschien zou men kunnen zeggen, dat de oude goden wreed waren. De Baals eisten soms mensenoffers, offers van jonge kinderen ook. Uiteindelijk waren mensenoffers toen zo gewoon. In een tijd, waarin je mensen tot de dood met elkaar laat vechten voor het vermaak van anderen, is de dood gewoon en is het niet zo wreed ook aan een god een mensenleven te wijden. Het

werd door de ouders vaak als een eer gevoeld, indien juist hun kind gekozen werd om aan de goden geofferd te worden. Voor hen was dit een mengsel van trots en smart, zoals er in de oorlogen mensen, ouders, zijn geweest, die met droeve trots en zelfs met een soort sombere vreugde wisten: mijn zoon is dan in ieder geval gevallen voor het vaderland.... De wereld van vroeger was anders dan de uwe, maar in haar contacten met God was zij vaak veel reëler.

Dat wil niet zeggen, dat ik u zou willen zien terugvallen in de bijgelovigheden en angsten van dit verleden. U weet te veel, uw wereld is een andere geworden. De noodzaken en wenselijkheden van uw wereld zijn anders geworden. Toch meen ik, dat u in zekere zin terug zou moeten keren tot aspecten van dit geloof in de oude goden. U zou moeten begrijpen, dat de onbekende macht, die men god noemt, zich op zo vele wijzen manifesteert, dat het voldoende is, wanneer wij een van die wijzen voor onszelf als passend vinden en daarin geloven, daarin meewerken. Ik meen, dat men zou moeten beseffen, dat men als mens vrij moet zijn om god in elk facet van het leven te ontmoeten, volgens eigen vermogen en willen. Men zou moeten beseffen, dat wij, als vrije geesten, ook de vrijheid hebben om van wereld tot wereld en sfeer tot sfeer te gaan, tot wij voor onszelf gevonden hebben, wat voor ons de bewijsbare en zo noodzakelijke waarheid is, waaruit wij kunnen leven.

De oude goden waren schimmen, maar als schimmen maakten zij de grote god, de verborgen god tot een ontstellend reëel iets. Nu zijn er geen goden meer. God zelf verwaagt in de toenemende ijlheid van het menselijk wezen tot een onbegrepen iets. Ik meen, dat een mens niet waarlijk kan leven zonder een geloof, zonder ergens een kracht, een zekerheid te kennen, waarop hij zijn leven durft baseren. Daarom geloof ik, dat de mens iets moet vinden, dat voor hem persoonlijk een levensvervulling is, zonder daardoor blind te worden voor de vele mogelijkheden, die er verder nog zijn en zonder dat hij hierdoor zichzelf afsluit voor de geheimen, die achter de menselijk gekende waarden en wereld verborgen zijn.

Wanneer een mens in god gelooft en daarmee resultaten krijgt, wat is er dan eigenlijk gebeurd? Misschien kan ik het beste enkele citaten geven:

Zo gij in uzelf u verbonden weet met de God van uw keuze, zal zijn kracht in u zijn; hij zal tot u spreken en hij zal uit u werken.

Wanneer gij uw God - wij zouden hier waarschijnlijk zeggen: het onbekende - tot u hebt genomen en met hem verbonden zijt, zijt gij zijn kracht.

Dat betekent: wanneer gij gelooft, gaat het er niet om, wat in uw voorstellingen van die God waar of onwaar wordt, maar het gaat er eenvoudig om, dat u zich één gevoelt met die God en zijn krachten.

Uw voorstelling is niet belangrijk, maar wel de verbondenheid met dat andere, waaruit u put. Ik meen, dat de mens, die in God gelooft en hoe dan ook deze God als een volkomen werkelijkheid ziet, daardoor in zichzelf mogelijkheden opent, die voor hem zonder dit geloof niet zouden bestaan.

Reactie: In uw citaat blijkt toch wel, dat die verschillende goden niet nodig zijn?

Antwoord: Goden zijn misschien niet nodig, maar zij zijn de voorstellingen, die ons dichter brengen bij de werkelijkheid. Nu heeft men op het ogenblik iets zonderling: vroeger had men vele goden. Nu heeft men z.g. één god, die zoveel gezichten heeft, dat men daardoor alleen, er reeds toe dreigt te komen de werkelijkheid van zijn bestaan te ontkennen. Eenieder erkent alleen zijn beeld van god als de enig ware god. Is het dan niet beter, dat wij de vorm, waarin wij god zien en uit hem putten, in grotere of kleinere gemeenschappen, een afzonderlijke naam geven, die voor ons geldt en zeggen: dit is een facet van het grotere geheel. De andere namen kunnen evenzeer de werkelijkheid van god zijn, ook al kunnen wij daarin niet geloven, zodat eenieder het recht wordt toegekend god op zijn eigen wijze te zien, te beleven en te omschrijven. Daarom gaat het mij.

Vraag: Is het geloof niet de weg om tot het werkelijke leven en het deel uit maken van de werkelijke kracht te komen?

Antwoord: In zekere zin is dit waar. Wij hebben een geloof nodig, een aanvaarding, die niet geheel redelijk is, omdat wij alleen zo buiten de grenzen, - die door ons eigen beredeneringsvermogen gesteld plegen te worden, - kunnen treden. Let wel: dan zal ons geloof resultaten brengen, waardoor ons geloof een voortdurende correctie ondergaat en zo de voor ons bestaande hogere werkelijkheid voor ons steeds scherper zal omlijnen en bepalen. Wij beginnen met een werkhypothese, die middels bewijzen zich voor ons omzet tot een voor ons bestaan en door ons voortdurend bewijsbaar feit.

Vraag: U predikt hier anders altijd eenheid en nu pleit u voor meer goden, dus voor verdeeldheid.

Antwoord: Ik kan slechts zeggen: eenheid wordt nimmer bereikt door eenheid van naam, maar door eenheid van streven. Het is beter, dat men vanuit vele namen streeft naar het ene, dat voor de mens noodzakelijk is: het bewust leven met en vanuit een hogere kracht dan de zuiver menselijke alleen, dan dat men in een naam uit onderlinge verdeeldheid het elkaar onmogelijk maakt het hogere werkelijk te beleven en zo zichzelf en anderen tot slachtoffer te gaan maken van de menselijke nijd en verdeeldheid, die feitelijk steeds bestaan en dan in de plaats treden van de beleving van het hogere - al is het alleen maar door de frustraties, die het z.g. ene geloof in feite met zich brengt.

Vraag: Hoe bedoelt u dan de aanbidding van Christus?

Antwoord: Doordat men de eisen van de mens Jezus en de menselijkheid van Jezus niet wilde erkennen als een weg tot werken en bereiken, heeft men hem gemaakt tot de afgod Jezus, die niets meer te maken heeft met de werkelijke Jezus, die geleefd heeft, en vereerde men een leer, die wel de woorden herhaalt, die Jezus eens gesproken zou hebben, maar daaraan een aanduiding geeft, die niets meer te maken heeft met de zin, waarin Jezus ze gesproken heeft. Zodat wij ook t.a.v. het christendom, dat grote mogelijkheden in zich kan bergen, op zijn minst wat aarzelend te werk moeten gaan. Jezus is de weg en de waarheid. Goed, maar er is voor ons allen slechts één uiteindelijke punt van bereiking. Wanneer wij dit allen moeten bereiken, is het beter toe te geven, dat de vele wegen, die naar dit doel voeren, gelijkwaardig zijn. Indien men stelt, dat alle lijnen van leven convergeren naar één doel, houdt de term convergeren alleen reeds in, dat er een groter aantal lijnen moet zijn, die gelijkwaardig zijn t.a.v. het middelpunt. Of wij deze lijnen nu goden of wegen noemen, of een andere naam schenken, is van weinig belang, zolang wij maar kunnen beseffen, dat elk van deze lijnen een gelijkheid aan waarden en mogelijkheden zal bevatten - ook al geldt dit voor ons persoonlijk niet noodzakelijkerwijze altijd. De erkenning van deze veelzijdigheid in de schepping, ook wanneer het gaat om het bereiken van god, is, gezien de huidige systemen van religieus en zelfs a-religieus denken altijd moeilijk, zo al mogelijk. Juist daarom heb ik gezegd, dat de oude goden nog zo gek niet waren.

Ik hoop, dat ik u niet tekort heb gedaan in geestelijk opzicht. Uit het voorgaande kunt u nog wel iets leren, wanneer u dat wilt. Aan de andere kant meen ik, dat er actualiteit genoeg aanwezig was in het onderwerp, omdat het u kan helpen te begrijpen, waarom de mensen in deze tijd zo vaak systemen en mensen vergoddelijken: juist omdat zij geen reële godheid voor zich meer kunnen vinden.
Goedenavond.

Goedenavond, vrienden.

Het is nu mijn plicht te trachten iets over esoterie te zeggen.

Wij leven in een wereld, die wij ternauwernood beseffen. Aan alle dingen rond ons verbinden wij onze waarderingen en zo maken wij de gehele wereld tot een spiegelbeeld van onszelf. Wij zien de wereld met onze ogen en projecteren daarin onze dromen, zodat het ons toeschijnt dat de gehele wereld zou moeten beantwoorden aan hetgeen wij zoeken. Maar wij zoeken niet datgene, wat wij kunnen vinden. Wij zoeken altijd weer elders, want ons doel in het leven is veelal meer het zoeken, dan het bereiken.

Daarom zoeken wij vaak ver weg, wat dichtbij is. Daarom zoeken wij soms dichtbij, wat ver weg is, of niet bestaat. En wanneer wij niet meer verder kunnen en menen, dat de gehele wereld geen antwoord meer kan geven op ons zoeken, keren wij tot onszelf en verdiepen ons in de wereld van onze dromen. Wij bouwen onze dromen op rond mensen en dingen, rond mogelijkheden. Wij spelen het spel van een werkelijkheid, die zou kunnen bestaan. En wanneer wij beseffen, hoezeer wij verbonden zijn met al hetgeen wij dromen, trachten wij te erkennen, wat wij werkelijk zijn.

Wij vergelijken onszelf met hetgeen wij onszelf scheppen. Wij menen in onze wereld een maatstaf te vinden, die het ons mogelijk zal maken te zien, hoe wij werkelijk zijn. Indien wij slechts vergeten, wat wij zijn, vergeten, wat onze wereld moet zijn volgens ons, en ons een enkel doel stellen; wanneer wij dit doel in onszelf steeds zuiverder omschrijven en vanuit onszelf steeds meer waar trachten te maken, zullen wij uit de gevolgen tot een besef kunnen komen van hetgeen wij werkelijk zijn.

Met onze daden bewijzen wij, wat wij zijn, maar wij erkennen onze daden niet. Wij vluchten weg voor ons eigen falen, dat wij niet aan onszelf te danken hebben. Daarom is esoterie voor de meeste mensen een droom. Een droom, waarin men spreekt over god en graden, waarin men spreekt over krachten en machten, een droom, waarin men in zichzelf keert en dwaalt door de vreemde gestalten van vrees en schoonheid, die men zichzelf scheidt.

Wanneer ik de werkelijkheid in mijzelf zoek, moet ik beginnen met te beseffen, hoezeer ik alles, wat werkelijkheid is, zelf verteken. Dan moet ik mijzelf vergelijken met de feiten. Naarmate ik beter besef, wat er rond mij geschiedt en het niet zie als iets, wat door mij geïnterpreteerd moet worden, doch als iets, dat mij weergeeft, zoals ik ben, wordt mijn zijn een werking van oorzaak en gevolg: ik ben en daarom is de wereld zo. Zo is de wereld en daarom ben ik zo.

Tussen deze twee is geen onderscheid, al zijn deze stellingen schijnbaar strijdig. Wanneer ik zeg, dat de wereld bepaalt, hoe ik ben, dan voel ik mijzelf misschien machteloos; wanneer ik zeg, dat de wereld is, zoals ik ben, heb ik misschien het gevoel, dat ik tekortschiet. Toch bevatten beide stellingen waarheid. De wereld, zoals ik haar ken, wordt bepaald door mijn denken en mijn besef. Dat, wat ik ben, is het enige, wat ik erken in de wereld. Dat, wat ik het diepste veracht en verwerp en in de wereld meen te zien, is iets, wat ook in mijzelf leeft. Dat, wat ik in de wereld onbereikbaar acht, is datgene, waarvoor ik innerlijk besef zelf geen middelen of mogelijkheden te kunnen vinden.

Laat mij dan eerlijk zijn: mijn wereld geeft mij het beeld van mijzelf, niet wat ik zou willen, dat de wereld is, maar wat zij werkelijk is. Uit die wereld bouw ik voor mijzelf een begrip. Het verschil tussen de werkelijkheid en mijn hopen, verwachten en denken is mijn illusie. En zo ik mijn illusie ken, kan ik deze a.h.w. voor een kort ogenblik uit mijn denken schrappen. Voor één ogenblik. Een mens kan zich niet onttrekken aan zijn illusies, aan zijn vertalingen van de werkelijkheid. Maar voor een ogenblik kan hij ze vergeten. In dat ogenblik ziet hij zichzelf, zoals hij is.

Zie jezelf, zoals je bent, en je zult ook beseffen, hoezeer je verbonden bent met je wereld. Dan ga je beseffen, hoe alle krachten in jezelf en alle krachten, die je in de wereld meent te zien, te herleiden zijn tot dezelfde kracht en oorzaak.

Ik ging op zoek naar mijn god, zo schrijft de wijze en ziet: "Ik vond een leegte in mijzelf. Ik zocht mijn god in de wereld en ik vond een leegte achter de redenen van de wereld. Toen zag ik mijzelf, zoals ik was en zie: de leegte, die ik zag, had zin. Zij was het onbekende gebied, dat werkelijkheid heet."

Esoterie is het zoeken naar werkelijkheid, niet het zoeken naar jezelf. Wie de werkelijkheid begeert, moet afstand doen van zijn dromen. Maar zonder dromen heb je vaak geen behoefte aan de werkelijkheid. Eeuwig is de balans, die ons heen en weer slingert, nu met een overwicht voor dromen, dan met een overwicht aan werkelijkheid. Het is die balans, die het wezen is, niet de beweging.

Eeuwig en onveranderlijk ben ik, wegende mijzelf en wegende de feiten. Wegende ook beelden, illusies en gedachten, en toch steeds weer blijvende, wat ik ben. Ik weet, wat gebeurt zonder mijn invloed en ik weet, wat in mij bestaat door mijn invloed. Ik vergelijk deze beide motieven en noem het leven. Ik beseef niet, dat het mijn bestaan is, dat de vergelijking mogelijk maakt; dat de uitslag, die ik geef bij het afwegen van innerlijk en uiterlijk, slechts de reactie op de feiten is, volgens mijn wezen.

Ik ben vrij, wanneer ik mijn vrijheid erken. Maar ik ben gebonden, wanneer ik de vrijheid ontken in mijn wereld.

Ik ben sterk, wanneer ik de krachten in mijzelf erken en niet de krachten misacht, die ik zie in mijn wereld.

Ik ben waar, wanneer ik niet mijzelf de verhalen en sprookjes vertel, die mij tot belangrijkheid brengen. Ik vind waarheid, wanneer ik in mijn wereld niet eerst tracht te verklaren, maar begin met aanvaarden.

Aanvaarden is een der belangrijkste punten voor eenieder, die de innerlijke weg zoekt te gaan. Wanneer ik met de aanvaarding eenmaal weet, dat ik besta in werkelijkheid, dan eerst zal ik met mijn emoties gaan werken. Dan zal ik trachten de instelling van de waag, die ik ben, te veranderen, opdat ik mijn wereld anders moge zien.

Zo zal ik keer na keer nieuwe mogelijkheden voor mijzelf ontdekken, zal leren, hoezeer ik naar believen weten kan. Mijn wereld is een wereld van schimmen, want ik ken het leven niet. Wat ik de schimmen noem, leeft, omdat ik bang ben voor het leven, dat niet-schimmige leven, dat ik zelf ben.

Angst voor de werkelijkheid is een der dingen, die ons steeds weer zullen belagen. Ik noem mijn werkelijkheid dan het onrecht, het verlies van aanzien en eer. Ik noem mijn wereld een wereld, waarin armoede dreigt én zekerheid ontzegd wordt. Ik noem mijn wereld er een, waarin rangorde en gehoorzaamheid noodzakelijk zijn. Ik ben bang voor mijzelf, ik ben bang voor dat, wat ik ben.

Maar esoterie is ook: Weten, wat je bent. Weten, wat je vertegenwoordigt, of dit nu licht of duister genoemd wordt door anderen. De nederigste dienaar, die beseft, dat hij dienaar is, zal een beter mens zijn dan de edele, die achter het mom van zijn verhevenheid, de onedelheid, zijn onvolkomenheden, schuil doet gaan.

Datgene waarlijk zijn, wat je bent - of meent te zijn - is belangrijk. Niet omdat daardoor de wereld verandert, want wie zal de wereld veranderen? Welke mens zal met zijn wezen een stempel drukken op de tijd, dat niet wordt uitgewist door het voortdurend verder gaan van de uren? Maar welke mens zal zijn wezen in eeuwigheid niet mengen met al het zijnde, wanneer hij zichzelf erkend heeft, voor wat hij is: deel van alle dingen?

Deel is de mens van alle dingen, van alle gedachten, deel van alles, wat mogelijk is. Een mens droomt graag: wat hij droomt is waar, want hij kan niet dromen, wat niet waar kan zijn. Maar als zijn droom voor hem geen waarheid is, dan schiet hij tekort in zichzelf: anders zou zijn droom geen waarheid zijn. Probeer dan niet je droom waar te maken door de wereld te veranderen, maar maak haar waar door zelf te verandere

???????????????????? (blz 953 ontbreekt)

Ik, die ben, draag in mij alle schepping, die mij bindt aan al het geschapene, maar ik, die ben, schep zelve, zo ik mij niet bind aan het geschapene. Zo ik mij niet bind aan mijn onvermogen, wordt mijn droom mijn mogelijkheid. Ik moet de delen, die ik ben, in mijzelf verenigen, samenvoegen wat ik ben, als geest, als mens, als schim, die rondwaart, als scheppende kracht, die in een schijnbaar Niet verborgen ligt.

Ik ben leven, maar als ik leven ben, ben ik ook dood, want leven en dood zijn één. Laat mij dan niet vrezen te sterven, maar ook niet vrezen om te leven. Laat mij mijzelf niet zoeken in de dood of in het leven, maar laat mij in leven en dood mijzelf zijn.

Ik ben macht, maar ik droom van machteloosheid. Een, die streeft naar de verwerking van macht ontkent de macht, die hij reeds is. Indien ik de macht, die ik ben, erken, hoef ik geen erkenning van anderen meer af te dwingen. Zij is, want zij is deel van mijn wezen en van mijn wereld. Doch zo ik mijn onmacht vrees, worstel ik om macht en erkenning van mijn macht en wordt machtelozer in mijn worstelingen.

Leven is kracht, maar ook sterven is kracht. Bestaan is mogelijkheid en mogelijkheid is de ongeuite kracht. Ik ben kracht, maar hoe krachteloos ben ik, wanneer ik niet erken, dat ik de werkelijke kracht bevat en ben te allen tijde?

Er is het geheim van het begin. Maar in het begin was ik. Ik was misschien een kronkeling, een tinteling, een lichte blos van kleur in de mogelijkheid van het oneindige! Maar ik was! Wanneer alles voorbij zal zijn gegaan, ben ik nog steeds eens geweest en daardoor alleen reeds aanwezig in alles, wat dan rust. Niets gaat ten onder, niets ontstaat, dan het ene, waarin ik ben.

Verontschuldig mij, zo mijn woorden niet duidelijk genoeg zijn. Want gedachten krijgen moeizaam gestalte en waarheden ontberden de beelden, die waarheid zijn, meer dan droom. Daarom sluit ik hiermede mijn bijdrage af, en mij onderwerpende aan de gebruiken die gelden, zal ik kort besluiten.

Droom, gij dromer,
Maar vrees niet het ontwaken,
en gij, die waakt,
vrees niet de droom, die komt,
omdat de waarheid van uw wezen
in droom en waarheid samenkomt,
totdat gij eens als deel van God ontwaakt.

Goeden avond, vrienden.
18 juli 1969

